

Mojca Kavčič, Osnovna šola Koroška Bela Jesenice

RETORIČNA ANALIZA GOVOROV PREDSEDNIKOV

↳ V prispevku na kratko predstavljam retoriko in njeno zgodovino ter svojo analizo slavnostnih govorov slovenskega in ruskega predsednika na proslavi ob 100-letnici Ruske kapelice pod Vršičem 30. 7. 2016 z vidika retorične tehnike, torej dispozicije/ureditve, dolžine, elokucije/ubeseditve (jezikovne pravilnosti in sloga) in akcije/izvedbe.

1 Tema

Ideja o vsebini mojega prispevka za izobraževanje Govorna vzgoja pedagoga se je porodila slučajno. Spremljanje same slovesnosti preko televizijskega prenosa sicer ni bila moja želja, pa je tako nanese, da sem jo z enim ušesom poslušala. V tistih dneh sem ravno pregledovala knjižne vire, priporočene na izobraževanju, in na podlagi tega sem dobila idejo, da bi lahko preverila, kako ‚velika‘ govorca sta slovenski predsednik Borut Pahor in ruski predsednik Vladimir Putin. Politike sicer ne spremljam dovolj, da bi njune govore z retoričnega vidika poznala od prej, zato se mi je ideja zdela zanimiva in zame nova.

2 Uvod

2.1 Retorika in poučevanje

Retorika je veščina (morda veda, skupek ved), ki se razvija od Aristotela dalje in ki bi morala biti po vzoru ameriških bolj vključena tudi v slovenske šole. Ne samo kot izbirni predmet v osnovni šoli, ki ga izberejo le redki (Jih morda odvrne samo poimenovanje, ki ga ne razumejo?) ali kot delčki, ki jih vključujemo učitelji slovenščine med z drugimi snovmi prenatrpan pouk, ampak celostno. Žal ni. Namesto tega lahko vsak učitelj s sodobnim načinom poučevanja in vključevanja učencev ter izvedbo svojih govorov (tako spoznavnih kot socialnih) pripomore k učenčevemu napredku na tem področju, zato mora biti o tem ozaveščen in ustrezno usposobljen. Zavedati se mora, da na učenčevo slušno dožemanje ne vpliva samo vsebina, ki mora biti seveda strokovno ustrezna in hkrati posredovana na različnih in ustreznih zahtevnostnih stopnjah, ampak tudi hitrost govorenja, register, barva in intonacija glasu ter mimika (obraz), gestika (roke) in proksemika (gibanje v prostoru). Zavedati se moramo, da so besede sprožilci notranjih predstav in asociativnih povezav, da se raje izogibajmo negativnim stavkom, da uporabljamo pomensko bogate glagole (in druge besede), da zastavljamo divergentna vprašanja ipd. Delovati moramo tako, da učencu ne predstav-

ljamo le vira znanja, ampak spremljevalca na poti do znanja. Pri tem naj nas vodijo tudi načela komunikacije VAKOG, ki vključuje pet vrst čutov, torej vidni, slušni, gibalni, vonjalni in okuševalni kanal. Čeprav je učitelju bližje ene vrste spoznavni tip (npr. slušni), moramo v pouk vključevati naloge/navodila tudi za ostale tipe. Strokovnjaki ugotavljajo, da je čistih tipov malo in je največ mešanih (npr. vizualno-slušni). Za učence je dobro, da skozi svojo učno pot spoznajo več različnih učiteljev z različnimi načini, metodami in oblikami dela, hkrati pa se navadijo različnih zahtev.

2.2 Razvoj retorike

Različni so bili tudi pogledi na retoriko skozi zgodovino. Ta umetnost prepričevanja, ne lepega govorjenja, ki ne govori nujno resnice, ampak jo zanima verjetnost, se je razvila že v antiki, ko so 485 pr. n. št. v Sirakuzah uvedli demokracijo in so morali govorniki poroto prepričati o svojem premoženju. Kasnejši govorniki so se predstavljali na različnih političnih in vojaških zborih, sodiščih, pogrebih, porokah in drugih slovesnostih. Aristotel je postavil temelje retorične teorije (zvrsti govorov, naloge govorca, dele govora in odlike govora itd.), znani antični pisci so v svoja dela vključevali odlične govore (npr. Homer, Heziod), sčasoma so se pojavile tudi prve šole retorike in učitelji logografi, ki so morali nekaj časa biti prisotni v vsakem rimskem mestu. V srednjem veku je bila retorika ena izmed sedmih umetnosti, ki so jih poučevali, ves čas je bila tudi pomembna za izvajalce verskih obredov – poleg pridig so pisali tudi navodila za pridiganje. Kasneje se v šolah začne poudarjati le še slog, ne več retorika kot celota. V 20. stoletju se pojavi komparativna retorika, a se v 21. stoletju spet vrne k izvirom, obogatena z jezikoslovnimi, antropološkimi, filozofskimi, psihološkimi in drugimi vedami. Ves čas je retorika imela nasprotnike, recimo Platona, ki jo je imel za prilizljivo, ali Erazma Rotterdamskega, Karla Marxa in druge. Razvile so se tudi zvrsti, kot so sofizem, eristika, demagogija. Kot prvi slovenski govor Grabnar (1991) navaja Vodnikov govor iz leta 1775, kot zadnjega predavatelja retorike v tistem času pa omenja Janeza Nepomuka Novaka, ki so ga zaradi svobodomiselnih idej pregnali z ljubljanskega liceja. V času Napoleonovih provinc se je pojavilo zavedanje, da govorništvo ni le za duhovnike, pa je odšlo hkrati z Napoleonom. Prešernovo Zdravljico Grabnar vidi kot politični in slavnostni govor in v tem času (1848) se s čitalnicami in tabori pojavijo tudi zametki političnega govorništva na Slovenskem, ki doseže vrh s Cankarjevim govorom leta 1913. V 20. stoletju se začno pojavljati mediji, kot prvi radio 1928, kar začne javne govore približevati širšim množicam, (po)vojni govorniki – Kardelj, Kidrič, Kocbek itd. – pa so postanejo učinkoviti govorniki.

Povprečen Slovenec, ki se na retoriko ne spozna, bi izhodiščna govora predsednikov (v prilogi) preprosto ocenil glede na vizualno všečnost govorca ali ljubšo vsebino (morda tudi samo po presoji medijev). Kar precej ljudi se v zadnjem času uči retorike in njihovo javno nastopanje (izvedba) se izboljšuje, najbolj pa pri nekaterih šepa jezikovna in slogovna plat – pa ravno tega se v šoli učijo več kot izvedbe. Pri svojih učencih opažam, da redko pogledajo popravljene napake v svojih besedilih, ki so jih pisali za vajo ali oceno, zato jih na to opozarjam in občasno tudi zahtevam, da jih ponovno prepišejo tako, da vključijo popravke.

3 Analiza govorov¹

Izhodiščna govora sta bila primerno dolga, vsak okrog pet oziroma skupaj s prevodom približno deset minut. Tematika obeh govorov je bila ustrezna, oba sta poudarjala mir in povezovanje ter se zahvalila za skrb za kapelico. Putin je morda z zahvaljevanjem malce pretiraval, Pahor pa je v svoj govor vključil boj proti terorizmu, kar govora ni naredilo posebnega, ampak ga pridružuje mnogim drugim.

Govora sta slavnostna (po Aristotelu poznamo še sodne, svetovalne, hvalne in politične, po Grabnarju (1991) še predavanja itd.), kar vpliva na **sestavo/dispozicijo govora**. Za Pahorjev govor lahko rečem, da je zgledno sestavljen po retorični tehniki: 1. *uvod* (pridobi naklonjenost z nagovorom in pojasnilom, zakaj so zbrani), 2. *pogled v preteklost/zgodba/stanje* (dogodki 1. in tudi 2. svetovne vojne), 3. *skupni cilj – kaj želimo* (mir), 4. *rešitev in dokazovanje*: kakšno je stanje zdaj in kakšno bo, če se ne bomo držali tega (morda 3. svetovna vojna), 5. *zaključek* – ponovi idejo o miru in to nalaga vsem narodom. Sledi zaključni pozdrav in zahvala za pozornost. Naj opomnim, da je Pahor nekaj besed v primerjavi z zapisanim govorom z njegove spletne strani dodal (recimo ravno *Hvala za pozornost*, kar je odveč). Putinov govor ni tako jasno zgrajen. Z uvodom sicer takoj pritegne pozornost, omeni zgodbo/preteklost in zakaj so tu, potem pa se zahvaljuje, napoveduje dogodke, ki bodo spodbujali mir (odprtje spomenika in izobraževanje ter pogovarjanje) in proti koncu se spet zahvali. Predvidevam, da je to zato, ker je bil kot govorec drugi in se je želel tudi odzvati na predhodnikove besede ne glede na napisano.

Oglejmo si **ubeseditiv/elokucijo** Pahorjevega govora. Ta vključuje precej *patosa* (*vplivanje na čustva poslušalca*), saj nagovarja prisotne (ne samo na začetku, neke na sredini nagovor ponovi) in uporablja glagole v prvi osebi množine (moramo, uspelo nam bo, pozdravljamo, hočemo ...), izpostavlja vrednoto (mir) in zakaj je ogrožena. Njegov *slog* je bogat, vključuje mnogo okrasnih pridevnikov (nedolžna, mračni, zeleno modre, strašljivi, ljubljene-ga ...), poosebitev (kapelica navdihuje, opozarja), obrnjen besedni red (Nam ni vseeno, Mi ne mislimo), (pre)kratke stavke/povedi, ki se v določeni meri tudi ponavljajo (smo se zbrali). Glagoli so večinoma v sedanjiku in aktivu, kar manjša retorično razdaljo govorca in poslušalca. Raba redkih tujk vmes zmoti (npr. dialog, eksistencializem – a slednjega ‚v živo‘ zamenja z domačo besedo). Slog prevoda Putinovega govora iz ruščine v slovenščino je bil precej slab, razloge za to lahko iščemo v spontanem, sprotnem tolmačenju. Še vedno pa je opazna raba patosa, kar se odraža v nagovarjanju poslušalcev in zahvaljevanju in rabi okrasnih pridevkov, deloma tudi prvi osebi množine, kar poslušalci dobro sprejmejo in sproti ploskajo, čeprav govorec tega ni pričakoval. Kar nekaj glagolov pa je tretjeosebni in v pasivu, kar večja razdaljo govorca od poslušalca. Ostala sredstva niso opazna – morda zaradi prevoda.

Oba govorca sta delovala zaupanja vredna, izkazovala sta razum, naklonjenost poslušalcem (za njihov blagor) in pozitiven moralni karakter (govorec ve, kaj je prav) – *etos* (*ugled, značaj govorca*) torej je prisoten, tudi zaradi njunih vlog (predsednik države).

¹ Govora sta v prilogi.

Same *argumentacije/logičnih dokazov* je zaradi slavnostne zvrsti in obilice patosa v obeh primerih malo. Oba uporabita tehniko dejstev in naštejeta preverljive številke padlih v vojnah ali tragedije v sedanjosti. Ne uporabljata sofizmov, demagogije ali eristike in ostalih manipulativnih tehnik (posploševanje, pretiravanje, osebni napad, izključitev ...). Pahor uporabi tudi sklepanje z entimemom, da lahko pride do tretje svetovne vojne.

Za analizo akcije/izvedbe je treba pogledati tudi posnetek slovesnosti. Zdi se mi, da je Putin tu boljši. Uporablja ustrezne odprte kretnje z rokami v višini trupa (sicer se vmes tudi nasloni na poličko z iztegnjenimi rokami), na ustreznem mestu se nasmehne, usmerja pogled v poslušalce in Pahorja, ko ga nagovarja. Videti je sproščen (morda je enkrat vidna trema, ko prime zvezek in ga dvigne), vmes si tudi brez težav popravi mikrofona, kar kaže na to, da je vaje nastopanja. Govori tekoče, brez nepotrebnih premorov in poudarkov, hkrati pa v krajših segmentih, da lahko tolmačka prevaja. Besedilo ima sicer zapisano, vendar ga ne bere; večinoma med prevodom pogleda, kaj mora povedati, del govora (o tem, kako se je pripeljal do kapelice) pa pove čisto na pamet – morda ga je dodal kar tam. Med prevodom, potem ko pogleda v zapise, gleda po poslušalcih. Zahvali se z nasmeškom. Zanimivo se zdi, da Putin ni sam prinesel zvežčiča (ne listov), ampak mu ga je podal eden izmed njegovih mož. Govor je zapisan z zelo velikimi črkami, najbrž zato, da mu ni treba uporabiti očal. Putinova izvedba govora je torej res na visoki ravni. Pri Pahorju je deloma vidna trema. Poslušalce sicer pogleduje, vendar večji del govora bere. Izgovor slovenskega predsednika je v večini pravilen, pojavi se le manjše odstopanje (recimo *rěči* namesto *rěči* in *nŃs* namesto *nas*). Dela preveč premorov in v eni povedi preveč poudarkov. Glede na to, da se govor prevaja, naenkrat pove preveč. Roke ima stegnjene oprte ob stojalo, enkrat pa jih tudi sklene pred telesom. Med prevodom sprva gleda v list, ne naokrog, potem pogleda tudi po poslušalcih. Pahorjeva izvedba je bila torej malenkost slabša kot Putinova.

4 Sklep

Čeprav se včasih zdi, da so nekateri rojeni govorniki, moramo vedeti, da za tem stoji poznavanje in obvladovanje širokega področja retorike. Slovenski in ruski predsednik sta v tem dobro podučena in izurjena in se iz njunih nastopov lahko kaj naučimo, pa še njima gre lahko kaj narobe, kar pa opazi le na to pozorno oko.

POVZETEK

V prispevku sem analizirala slavnostna govora slovenskega in ruskega predsednika na proslavi ob 100-letnici Ruske kapelice pod Vršičem 30. 7. 2016 z vidika retorične tehnike, torej dispozicije/ureditve, dolžine, elokucije/ubeseditve (jezikovne pravilnosti in sloga) in akcije/izvedbe. Predpostavljala sem, da

sta oba šolana govorca z veliko prakse, a jima pri sestavi govorov verjetno (vsaj občasno) pomagajo strokovnjaki. Ugotavljam, da je bil Putin malenkost boljši pri izvedbi, Pahor pa pri ureditvi in ubeseditvi govora.

Ključne besede: retorika, analiza govora, učitelj kot retorik

Viri in literatura

- Grabnar, Boris, 1991: *Retorika za vsakogar*. Ljubljana: DZS.
- Zidar Gale, Tatjana (ur.), 2002: *Učitelj – govornik in moderator: kako do kako-vostnejšega poučevanja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Zidar Gale, Tatjana, Igor Ž. Žagar, Janja Žmavc, Vlado Pirc, 2006: *Retorika: uvod v govorniško veščino: učbenik za retoriko kot izbirni predmet v 9. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja*. Ljubljana: i2.
- Zapiski izobraževanja Govorna vzgoja pedagoga.
- Slavnostni govor predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja na slovesnosti ob 100. obletnici tragičnih dogodkov pod Vrščem, na katere spominja Ruska kapelica. Dostopno na: <http://www.predsednik.si/up-rs/uprs.nsf/objave/71C77B3FEAF007AAC12580020025D4E6?OpenDocument> (4. 8. 2016).
- TOPTV Slovenija. 30.07.2016 Vladimir Putin pod Vrščem - Slovesnost ob Ruski kapelici (celotni posnetek). Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=SzolguNRN7k> (Pahor 44.00–55:55 in Putin 57:00–1:06) (4. 8. 2016).

Priloga 1: Govor Boruta Pahorja

Spoštovani gospod predsednik, Vladimir Vladimirovič Putin, visoki gostje, gospe in gospodje.

Tu smo se zbrali, ker nam ni vseeno.

Ni nam vseeno za nesrečne ruske vojne ujetnike, ki jih je pred 100 leti, daleč od ljubljene doma, nazadnje zadušil sneg – že prej pa je njihove duše in pljuča dušil strašljivi vonj po smodniku, trpljenju in smrti.

Ni nam vseeno za vse nedolžne žrtve Velike vojne. Samo na mračni Soški fronti se je z obeh bregov v zeleno modre valove Gregorčičeve Soče zlivala rdeča kri sto tisočih.

Ni nam vseeno za žrtve vseh vojn. Veliki vojni, prvi vojni je sledila druga. Še strašnejša. Z najbolj žalostno in obremenilno moralno dediščino doslej. In ker je prvi svetovni vojni sledila druga, se zdi logično razmišljanje, da verjetno sledi tudi tretja ali kaj takega.

Nam ni vseeno, ali bo vojna ali bo mir. Mi ne mislimo, da je vojna stvar zgodovinske logike. Mi verjamemo, da sta vojna ali mir vedno stvar politične odločitve. Mi zavračamo miselnost, da je vojna neizogibna. Mi sprejemamo odgovornost za mirno reševanje sporov, vseh sporov. Mi hočemo mir. Trajen mir. Zato smo se zbrali. Ker nam ni vseeno.

- Svet se spreminja. Zdi se, da celo mir in vojna ne pomenita več istega, kar sta nekoč. Svet se sooča z novimi oblikami nasilja. Ni več mogoče povleči trde tradicionalne meje med vojno in mirom. Nove oblike sodobnega terorizma pomenijo novo varnostno grožnjo večjih razsežnosti, tudi v družbah in državah, ki jih imamo za mirne in varne.
- Vsakič znova, po vsaki tragediji v bratski Franciji ali Nemčiji ali Rusiji, na Bližnjem vzhodu ali kjerkoli po svetu odločno poudarimo, da to ne bo spremenilo našega svobodnega in odprtega načina življenja. Vendar je res, da noro nasilje vnaša med nas poleg ogorčenja tudi tesnobo.
- Problem sodobnega radikalnega terorizma je v njegovi brezobzirnosti, nesmiselnosti in brezcilnosti. To nasilje nima političnega programa, o katerem bi se lahko pogovarjali in pogajali po mirni poti. Vsaj tako se zaenkrat zdi. Ta iracionalnost je nekaj novega in to je od vsega najbolj zaskrbljujoče. Vendar se ne bomo vdali. Za nove, inovativne oblike skrajnega in surovega nasilja bomo našli nove načine za zagotovitev miru in varnosti.
- To je mogoče. A uspelo nam bo samo pod pogojem, če vse svobodoljubno in vse svobodomiselno človeštvo združi moči. Gre za tako resen izziv, da moramo za njegovo reševanje preskočiti tudi največje ovire in razlike med nami. Dialog, dialog in dialog. To ni in ne bo lahko. Premagati bomo morali medsebojno nezaupanje in še marsikaj. Toda cilj je eksistencialen in namen je plemenit. Moramo iskati in iskati in najti način za zagotovitev trajnega miru in varnosti.
- Za menoj stoji Ruska kapelica. Stoji sto let. Opozarja. Navdihuje. Kot bi hotela reči: mir je vedno mogoč, nikoli pa ni samoumeven. In ne sme ga poganjati samo strašen spomin na vojno, temveč čudovite sanje o srečni prihodnosti naših otrok. Vseh naših otrok, slovenskih, ruskih, vseh, brez razlik. Ne glede na narodnost, barvo kože ali versko pripadanje.
- Iskreno se zahvaljujem vsem, ki so in ste sto let skrbeli za kapelico. Na svoj, tudi zelo intimen način, prispevate k miru in prijateljstvu. Ne samo med slovenskim in ruskim narodom, temveč med narodi vsega sveta. Ruska kapelica pod Vršičem je neprecenljiv majhen prispevek k veliki ideji miru in prijateljstva.
- Od tod pozdravljamo cel svet. Naj živi v miru in prijateljstvu.

Priloga 2: Govor Vladimirja Putina (transkripcija prevoda)

Spoštovani gospod predsednik, gospe in gospodje, dragi prijatelji, najprej bi se rad zahvalil za to lepo vabilo. Veseli me, da sem spet v prijateljski Sloveniji, kjer vedno z iskreno gostoljubnostjo sprejemajo goste iz Slovenije. Posebno ganjenost tako jaz kot tudi moji rojaki občutimo tu, ko obiskujemo ta kraj, rusko kapelico svetega Vladimirja. Prav pred stotimi leti je bila zgrajena v čast in spomin na ruske vojake, ki so tragično izgubili svoja življenja v teh krajih med prvo svetovno vojno. Osupljivo je dejstvo, da so jo zgradili tudi ruski vojaki v spomin na svoje umrle sonarodnjake. Znano je, da je tu v teh letih od težkega dela, lakote in pomanjkanja umrlo skoraj 10.000 ruskih vojakov. Ko sem šel gor in videl to skromno kapelico, sem pomislil: ali je nekdo od tistih, ki je gradil to skromno kapelo, lahko mislil, da po stotih letih bomo zbrani tu, v takih količinah, da bi počastili spomin na žrtve prve svetovne vojne. Verjetno nihče. Ampak to se dogaja in to se dogaja tudi zaradi podpore različnih verstev, različnih cerkva, katoliške, pravoslavne, muslimanske. To se dogaja zahvaljujoč stanovalcem, prebivalcem Kranjske Gore, zahvaljujoč veliko generacij Slovencev. In bi rad iz celega srca v imenu Rusije in v svojem imenu zahvalil Sloveniji in vsem Slovencem za vse, kar ste naredili, da se ohranja spomin na žrtve vojn, na to, kar povezuje vse nas, in tudi Rusijo na vse, kar smo dali na oltar tako prve kot druge svetovne vojne. Še enkrat bi rad ponovil: hvala, Slovenija. In po zaslugi ceste, ki so jo zgradili naši vojaki, se imenuje Ruska cesta. Ta cesta, ta kapelica je postala simbol prijateljstva ruskega in slovenskega naroda, simbol naše skupne težnje za mir, za blaginjo in prosperiteto. Kasneje skupaj z gospodom predsednikom bova odprla tudi nov memorial, spomenik ruskim in sovjetskimi vojakom, ki so umrli na slovenskih tleh v dveh svetovnih vojnah. Ta nas bo spominjal tudi na samo požrtvovalnost vojakov Rusije, na odločilno vlogo Sovjetske zveze pri osvobajanju Evrope od nacizma, o nesmrtnem podvigu generacije zmagovalcev. Spomenik bo odseval naše skupno načelno stališče o nedopustnosti poskusov, da se zgodovina potvarja ali prepisuje, da se opravičujejo zločini, ki so povzročili smrt milijonov nedolžnih ljudi. Prav zato nadaljujemo tudi široko izobraževalno delo, da se seznanimo z zgodovino, predvsem mlade, da ne bi samo pomnili o tegobah in grozotah vojne, ampak da bi zavedali tudi nujnosti krepitve razumevanja, zaupanja, varnosti v Evropi in na celem svetu. Danes med pogovori z gospodom predsednikom sigurno bomo načrtovali tudi nove obojestransko koristne projekte v prid razvoju celotne palete naših dvostranskih odnosov. In na koncu bi rad izrazil iskreno zahvalo vodstvu Slovenije, članov Društva prijateljstva Slovenija–Rusija, drugim organizacijam, vsem Slovencem za skrben odnos do naše skupne zgodovine, do spomina na ruske državljane, usoda katerih je povezana s tragičnimi dogodki na slovenskih tleh. Rad bi se zahvalil za iskreno željo, da se gradijo trdne temelje evropske enotnosti, edino, na kateri se lahko zgradi prihodnost naše celine. Hvala.